

sin Hustru at kunne gjennemgaa hvert et Udtryk, hver en Tanke, der findes i Bogen. Bogen er, siger han, i en mere direkte og literær Forstand end noget Andet, der bærer hans Navn, hans og hans Hustrus forenede Arbejde. Han protesterer imod, at den betragtes som hans udelukkende Værk: den var i lige saa høj Grad hendes, og hele den Tænkemaade, for hvilken den er et Udtryk, var afgjort hendes. Derfor satte han ogsaa i Spidsen for Bogen den smukke ejendommelige Dedikation, i hvilket det hedder: «Mindet om den elskede Afdøde, hvis Inspiration og Medvirkning jeg skylder Alt, hvad der i mine Skrifter har Værd — Veninden og Hustruen, hvis dybe Følelse for Sandhed og Ret var min stærkeste Tilskyndelse, og hvis Bifald var min højeste Løn — helliger jeg denne Afhandling. Som Alt, hvad jeg i mange Aar har skrevet, er dette Værk i ligesaa høj Grad hendes som mit . . . Var jeg kun i i Stand til at gjengive en Del af de høje Tanker og ædle Følelser, som hvile i hendes Grav, da vilde jeg derved vise Verdenen en større Tjeneste end ved Noget, jeg kan skrive uden Tilskyndelse eller Understøttelse af hendes næsten uovertrufne Visdom.»

Bogen bærer som Motto disse Ord af W. v. Humboldt: «Ethvert Menneskes højeste og sidste Formaal er den højeste og mest forholdsmæssige Udvikling af de menneskelige Kræfter i deres individuelle Ejendommeligheder. De nødvendige Betingelser for Opnaelsen heraf ere: Handlingens Frihed og Situationernes Mangfoldighed.»

Der Socialismus in Dänemark. Von Dr. Rud. Meyer. Berlin 1875. Schindler.

Dette lille Skrift (45 Sider stort), der giver en historisk Fremstilling af den socialistiske Bevægelse i Danmark siden 1871, vil for danske Læsere udlede sin væsentligste Interesse deraf, at det er skrevet af en Udlænding. Havde det en dansk Forfatter, vilde det ikke forlænge den Opmærksomhed, det nu har Krav paa; thi det indeholder — hvad billigvis heller ikke kan ventes — ikke meget Faktisk, som de fleste nogenlunde opmærksomme Læsere ikke have i temmelig frisk Erindring,

sin Hustru at kunne gjennemgaa hvert et Udtryk, hver en Tanke, der findes i Bogen. Bogen er, siger han, i en mere direkte og literær Forstand end noget Andet, der bærer hans Navn, hans og hans Hustrus forenede Arbejde. Han protesterer imod, at den betragtes som hans udelukkende Værk: den var i lige saa høj Grad hendes, og hele den Tænkemaade, for hvilken den er et Udtryk, var afgjort hendes. Derfor satte han ogsaa i Spidsen for Bogen den smukke ejendommelige Dedikation, i hvilket det hedder: «Mindet om den elskede Afdøde, hvis Inspiration og Medvirkning jeg skylder Alt, hvad der i mine Skrifter har Værd — Veninden og Hustruen, hvis dybe Følelse for Sandhed og Ret var min stærkeste Tilskyndelse, og hvis Bifald var min højeste Løn — helliger jeg denne Afhandling. Som Alt, hvad jeg i mange Aar har skrevet, er dette Værk i ligesaa høj Grad hendes som mit . . . Var jeg kun i i Stand til at gjengive en Del af de høje Tanker og ædle Følelser, som hvile i hendes Grav, da vilde jeg derved vise Verdenen en større Tjeneste end ved Noget, jeg kan skrive uden Tilskyndelse eller Understøttelse af hendes næsten uovertrufne Visdom.»

Bogen bærer som Motto disse Ord af W. v. Humboldt: «Ethvert Menneskes højeste og sidste Formaal er den højeste og mest forholdsmæssige Udvikling af de menneskelige Kræfter i deres individuelle Ejendommeligheder. De nødvendige Betingelser for Opnaaelsen heraf ere: Handlingens Frihed og Situationernes Mangfoldighed.»

Der Socialismus in Dänemark. Von Dr. Rud. Meyer. Berlin 1875. Schindler.

Dette lille Skrift (45 Sider stort), der giver en historisk Fremstilling af den socialistiske Bevægelse i Danmark siden 1871, vil for danske Læsere udlede sin væsentligste Interesse deraf, at det er skrevet af en Udlænding. Havde det en dansk Forfatter, vilde det ikke forløjne den Opmærksomhed, det nu har Krav paa; thi det indeholder — hvad billigvis heller ikke kan ventes — ikke meget Faktisk, som de fleste nogenlunde opmærksomme Læsere ikke have i temmelig frisk Erindring,

og en dansk Forfatter hverken kunde eller vilde fornuftigvis se danske Forhold i det højst mærkelige Lys, hvori Rud. Meyer ser dem. Nu er det imidlertid en Udlænding, der har skrevet Bogen, og det interesserer altid at erfare, hvorledes Udlændingen opfatter vore Forhold; det interesserer at høre, hvad han mener om os, og at se den Forestilling og det Billede, han søger at give sine Landsmænd af vore Tilstande.

Det Billede, Rud. Meyer giver af de danske socialistiske Bevægelser, er ikke fejlfrit. Der findes ganske vist en Del faktiske Urigtigheder i den foreliggende Bog. Men det maa dog indrømmes, at disse ere nogenlunde uskadelige, og det er maaske snarere underligt, at Bogen ikke indeholder endnu flere af dem, end den gjør. Man kan ikke nægte Forfatteren den Anerkjendelse, at han hæderlig har bestræbt sig for at give en tro og fuldstændig Fremstilling, og om han end ikke har været ganske heldig, saa maa det dog indrømmes, at han i alt Fald er heldigere end de fleste Udlændinge vilde have været. Af en Udlænding at være, véd han ret god Besked, om hvad der er passeret i Danmark. Værre end hans faktiske Urigtigheder er den Overdrivelse og Overvurdering af vore smaa Forhold og smaa Personer, han jævnlig gjør sig skyldig i, — Overdrivelser der ikke kunne undlade at faa Læseren til at trække paa Smilebaandet.

Inden Forf. gaar over til den egenlige historiske Fremstilling, forudskikker han nogle almindelige Bemærkninger, der vise os, hvor han hører hjemme. Socialismen, siger han, denne «Proletariatets Religion», har i Norden fundet et frugtbare Omraade end i Syden, og hvorfor? Fordi «den katolske Klerus ved sin sociale Virksomhed i Syden gjør Agitorerne, Apostlene for den fjerde Stands ny Religion, hver Fodbred Land stridig.» Grunden til at Socialdemokratiet i det protestantiske Nord vinder saa let Terræn, er ikke — hvad Socialdemokraterne paastaa — de nordiske Arbejders slette økonomiske Kaar: Arbejderne leve tvært imod bedre i de nordligere Lande end i de sydligere. Nej Grunden er religiøs: «det er Tomheden i de religionsløse Arbejders Hjærter, som skaber Plads for en ny Religion.» Forf. mener dog ikke, at

det er en højere religiøs Potens i Katholicismen, eller Katholicismens større Magt, der gør den det muligt at gøre Socialismen i Syden kraftigere Modstand. Men han finder, at de katholske Præster ikke, som de protestantiske, sætte Menighedens Interesse til Side for deres Families. Han hævder, at de katholske Præster hellige Arbejderne en «opofrende Virksomhed», en «kjærlighedsfuld Virksomhed». Og endelig fremhæver han, at «den katholske Kirke aldrig har følt sig som en bestemt Stats Tjenerinde, men at den tvært imod har bevaret en Selvstændighed, der har gjort den det muligt, at opstille en social Theori, der berører den socialdemokratiske stærkt, og som højst energisk afviger fra den for Tiden i Tyskland herskende Samfundsklasses økonomiske Lære», hvorimod den protestantiske Kirke staar i en saadan Alhængighed af den herskende Samfundsklasse, at den aldrig har kunnet opstille nogen saa radikal social Theori, der bekæmper den herskende Samfundsklasses, «uden at komme i svær Konflikt med den den overordnede Regering.» Medens derfor Katholikerne have kunnet uddanne en social Theori, «existerer der ingen saadan evangelisk-social Theori» (dog med Undtagelse af Biskop Martensens). «En levende Tanke, en Ide, som Socialdemokratiets Ide, bekæmper man kun med en jævnbyrdig Ide, som den katholsk-social er, og den konservativ-social kunde være; men aldrig kan man overvinde en saadan Ide med Midler af ydre Art som de, der staar Statsmagten til Raadighed. Politi og Straffedomme ere tvært imod ikke blot afmægtige, men gjøre endog Konflikten skarpere ved at gribe ind paa et Omraade, der er Gjenstand for Tro og Forsken men ikke for Tugt.» — At Politimagten i Længden næppe vil kunne bekæmpe Socialdemokratiet, turde være sandt; men Erfaringen vil vel vise, at de «katholsk-social» og «konservativ-social» Theorier, hvor «jævnbyrdige» de end monne være med Socialdemokratiets, ikke ville være mindre afmægtige. Mangler Forf.s Profeti om de nævnte Theorier en sikker Grundvold, saa ere de øvrige citerede Betragtninger næppe mindre tvivlsomme. Anm. skal imidlertid ikke paa dette Sted indlade sig paa en Kritik af dem; kun saa meget skal han sige, at hvis Socialismen

finder en frugtbare Jordbund i de protestantiske end i de katolske Lande — Noget, hvorom der forøvrigt kan disputeres — saa er Grunden næppe den, at Gejstligheden i disse Lande skulde vise en opofrende og kjærlighedsfuld Virksomhed for Arbejderens Vel og i hine en kold Egoisme; ej heller maa Grunden søges i en formentlig «Tomhed» i de religionsløse Arbejders Hjærter: en livlig Aand turde snarere end et koldt og tomt Hjærte have en væsentlig Andel i Socialismens Fremkomst.

Idet Forf. efter disse mere almindelige Betragtninger gaar over til en Fremstilling af den danske Socialismes Historie, kaster han et Blik paa den Jord, ud af hvilken Socialismen voxede frem. «Intetsteds,» siger han, «intetsteds næsten har den politiske Radikalisme i den Grad banet Vejen for Socialismen som her; intetsteds er denne i saa svag en Grad et Produkt af Folkets økonomiske Stilling, og i saa høj en Grad af den politiske Agitation. Derfor er en Skitse af de politiske Modsætninger i Danmark nødvendig.» Forf. giver da først en kort Karakteristik af «Højre», «de Doktrinære», «Professorpartiet». Derefter skildrer han «det forenede Venstre», som han betegner som «en sælsom Blanding af Repræsentanter for en ensidig materiel snæverhjørnet Interesse, en radikal Doktrin og en religiøs Overbevisning. Kun Nødvendigheden, de National-liberales Overlegenhed, har samlet dem til et Parti.» «Bondevennerne» er et «agrarisk Interesseparti», der vil «indføre i hele Statsforvaltningen en demokratisk-bondeagtig Simpelhed og Sparsommelighed. Kunst og Videnskab, hvorpaa det herskende Parti lægger megen Vægt, betragtes af dem som Luxusartikler, og de modsætte sig konsekvent, om end hidtil uden Resultat, Bevilling af de ganske vist meget betydelige Tilskud af Statsmidlerne, der i Danmark aarlig gives i disse Øjemed.» Forf. fortæller nu, at Bondepartiet allerede i Halvtredserne søgte at komme i Berøring med Arbejderbefolkningen. Men «næppe kastede Bondepartiet sit Blik paa Bybefolkningens lavere Klasser, før Liberalismen begreb hele Faren, der kunde opstaa af en Alliance mellem disse to Klasser.» For at forebygge Faren, søgte Liberalismen at organisere Arbejderbefolkningen i Byerne,

og drog den saaledes ind i den politiske Bevægelse. Det var en «dansk Schulze-Delitsch», — der dog «egenlig er endnu betydeligere end sin tyske Kollega» (!) —, som paatog sig denne Opgave. Der stiftedes en «Arbejderforening af 1860», der dog, som Forf. rigtigt bemærker, «for en stor Del bestod af Ikke-Arbejdere», og som, for saa vidt den overhovedet har udrettet Noget, imod sin Vilje har banet Vejen for den socialistiske Bevægelse. Efter at have i det Væsentlige rigtigt karakteriseret «Arbejderforeningen af 1860» omtales Pastor Sonnes «Selvhjælps»-Bestræbelser, og det fortælles os her, at «Hr. Sonne bliver understøttet af Nationaløkonomisk Forening i Kjøbenhavn.» De af Nationaløkonomisk Forening i sin Tid udstedte Prisopgaver omtales; men «dermed er de Socialliberales Virksomhed i Danmark foreløbig udtømt. Ogsaa de ere allerede i Defensiven lige over for en Fjende, der dør ganske vist endnu er meget ung, men som dog all er højst energisk: — Internationale.»

Forf. fortæller nu om den danske Internationales Opstaaen og Udvikling. Han skildrer de mere bekjendte socialistiske Personligheder: Han beretter om Socialistsagen, om Arbejdermøderne, om de forskjellige Arbejderdemonstrationer, om Forholdet mellem Socialisterne og Venstre, om Arbejderskemaerne og Fabrikloven, om Fagforeningerne, «for hvilke Socialliberalismen af den Sonne'ske Farve fortræffeligt havde banet Vejen.»

I en Note gives et udførligt Referat af Biskop Martensens «Socialisme og Kristendom». Ikke alene refereres Indholdet af denne Bog, men den danske Presses Udtalelser om den berøres ogsaa. «Den liberale danske Presse har gjort Sagen af saa kort og hurtigt som muligt. Jo mindre der blev talt om hele denne Sag, desto bedre. Thi Forfatterens Berømmelse som Skribent er saa fast grundlagt, og hans Anseelse i den dannede Verden saa uangribelig, at den ikke kunne vove at angribe ham uden at prostituere sig.» Derimod faar «Socialdemokraten» Ros, fordi den har helliget Biskoppens Bog flere Artikler. «Men da det politisk radikale Fremskridtsparti, det «forenede Venstre», altid har givet sig Mine af at være Arbejdernes eneste sande Ven, uagtet det dog for største Delen

bestaar af rige Bønder, der kun behøve Arbejdernes Stemmer ved Valgene, men som ellers ere yderst reaktionære imod dem, har deres københavnske Organ, «Morgenbladet», bragt en hadefuldt Artikel imod Biskop Martensen, hvori der søges efter urene Motiver til hans Optræden og saas Mistillid blandt Arbejderne.» Rud. Meyer udtaler sluttelig «af fuldt Hjærte det Ønske, at den tyske Gejstlighed vil tage den danske Embedsbroder til Mønster», og tilføjer: «de tyske Socialkonservative udtale for den danske Biskop deres bevægede og højagtelsesfulde Tak for den Understøttelse, som han har ydet dem — og den gode Sag. Ad denne Vej, og kun ad denne Vej ville vi undgaa den sociale Revolution.»

Grev Holstein-Ledreborg har ganske vundet Forf.s Hjærte, og han tillægger det en overordenlig Betydning, at han, Katholiken, antager sig Arbejdernes og de Fattiges Sag, at han nøje synes at kjende de tyske «Kristlig-Sociales» Theori og Taktik, og at han optræder i det sociale Spørgsmaal med endnu større Energi end Biskop v. Ketteler og Moufang i Tyskland. «Naar den katholske Propaganda i det protestantiske Danmark hvis Gejstlighed (— med Undtagelse af den højtbegavede Biskop Martensen —) forholder sig lige saa forstands- og deltagelsesløs lige over for det sociale Spørgsmaal som i det flede den tyske, — naar den katholske Propaganda tillige bliver en social reformatorisk, saa kan den være sikker paa uhørte Resultater.» «Vedbliver Katholikerne energisk at skrive den katholske Reform paa deres Fane, saa tvinge de saavel den evangeliske Kirke som Staten til paa deres Side ogsaa at hellige sig Reformen og forebygge derved Klassekampen, Borgerkrigen; thi ellers kunne hverken den evangeliske Kirke eller Staten opretholde deres Uafhængighed af den katholske Kirke, der forstaar at vinde Mængdens Hjærter ved en saavel med Videnskaben som med Kristendommens Aand stemmende social Handlen!» Lige over for saadanne Kræfter forekommer det Forf., at de Socialliberales Bestræbelser tage sig helt ynkeligt ud. Alt hvad de Socialliberale have forsøgt — Dannelsesforeninger, Husholdningsforeninger, Forbrugsforeninger, Selvhjælps-

foreninger, Fagforeninger (Grovsmedenes) osv. — Alt har været betydningsløst, og «overalt ere de blevne overfløjne af Socialdemokraterne.»

Ligefrem komisk bliver Forf., hvor han omtaler Regeringens Bestræbelser. Ikke alene siger han, at Rege^ringen (o: Ministrene Fonnesbech og Tobiesen), «uagtet selv af liberal og manchesterlig Proveniens», vil bryde med Manchesterskolens Grundsætninger; men den vil endog, efter saaledes som Rud. Meyer har opfattet Forholdene, foretage et fuldstændigt «Systemskifte», og Regeringens Fabriklov, Arbejderkommission m. M. betyder intel mindre end «Overgang fra Liberalisme til Konservatisme.» Desværre synes Rege^ringen ikke at ville indføre en lovbestemt Normalarbejdsdag. «Sehr bedauerlich!» Men afset fra dette Punkt, «stemmer det danske Rege^ringsprogram næsten ganske overens med de tyske Socialkonservatives.» Derfor har den danske Rege^ring gjort sig fortjent til Ros, og den kan i Sandhed ikke anklage Forf. for at spare herpaa. «Den danske Rege^ring er et for alle civiliserede Staters Rege^ringer uopnaaet Forbillede.» Men om den vil kunne udføre sine store Planer — Planer, der vidne om at den danske Rege^ring staar paa Statskunstens og Videnskabens Højdepunkt — er tvivlsomt; thi «i Parlamentet findes intel Reformparti; dør hersker kun de besiddende Klassers Klasseegoisme med hele sin Kortsynethed og Uvidenhed, og paa Gaden demonstrerer en ophidset Arbejderstand, der heslt stenede enhver social Reformatør, fordi han ved sine Reformere vilde tilfredsstille Arbejderne og saaledes gjøre Førerne overflødige. Det store saakaldte dannede Publikum i Danmark befinder sig endnu paa den vulgære Liberalismes udtraadte Vej, og søger sin aandelige Næring i en Presse, hvis Redaktører for største Delen ere fuldkommen uvidende paa det økonomiske Omraade.» Saaledes ere Udsigterne ikke meget lovende; men lykkes det ikke Rege^ringen at gennemføre sine dybt tænkte Planer, — saa vil den dog altid kunne trøste sig med den Tanke, at den var den første i Evropa, der forstod det sociale Spørgsmaal!

Det Foranstaaende, der kun skal give korte Antydninger af, hvad Læserne kunne vente at finde i den foreliggende Bog, viser, at de danske Forhold paa Afstand maa tage sig noget anderledes ud end paa nært Hold. Rud. Meyer har opdaget store Mænd, hvør vi kun se ganske smaa. Og hvor maa det ikke smigre Nationalforfængeligheden at høre, at Danmark «i den næste Menneskealder vil blive den ledende Stat i Evropa!» Rud. Meyer spaar os en saadan Fremtid, i alt Fald hvis vi ville følge vor Regering. Den danske Regering lader sig i det sociale Spørgsmaal lede af et Princip, af det store social-konservative Princip. Vi Danske vidste det ikke; vi Danske vidste ikke, at Regeringen overhovedet har noget Princip paa det sociale Omraade, — Rud. Meyer har opdaget det! Men hvor fornøjeligt det end er at læse hans livligt skrevne lille Bog, saa tro vi dog at maatte sige, at der ved den endnu ikke er ført Bevis for, at det forholder sig saaledes. Naar dette er sket, saa vil det faa en mere praktisk Interesse nøjere at undersøge den danske Socialkonservatisme. Indtil videre tro vi, at de Socialkonservative, Kathedersocialisterne og de Kristlig-(ø: Katholsk-) Sociale — tre Partier, der paa det sociale Omraade have sat sig den samme Opgave — endnu ikke i Danmark ere komne til Roret.

A. P.
